

BOKA «SELBU OG TYDAL» – en bok for turffolk

Av Erik Stabell

I Selbu og Tydal historielags bok "Selbu og Tydal - geologi, gruvedrift og kulturminner - turbok" er det samlet masse interessant kunnskap om bygdene og dal- og fjellområdene i disse kommunene, dvs. kjerneområdene i det TT betegner som fjellturområdet Sylan. Hovedvekten er lagt på geologien og befolkningas utnyttning av mineraler og bergarter gjennom flere hundre år. I presentasjonen er brukt nyttige kart og bilder, bl.a. mange fine skråbilder fra fly, slik at det er lett å følge med og forstå og selv å finne fram til interessante steder. Boka er et godt supplement til bygdebøkene for Selbu og Tydal.

Alle som skal på tur i fjelltraktene i Selbu og Tydal og er interessert i de enkelte områdenes natur og historie, f.eks. for hvordan ulike terrengformer er skapt og hvor en finner spennende kultur- og naturminner, bl.a. steder for tidligere tiders utvinning av bergarter og mineraler, bør bruke boka når vi skal på tur. Da vil vi få mange interessante turer.

Boka er resultat av et prosjektarbeid der fagfolk og lokalt interesserte har samarbeidet. Den er todelt. Første del består av tematiske artikler, mens andre del inneholder forslag til turer. Det er Gisle E. Rø som har redigert boka.

Artikkel-delen starter med kvartærgeologien. Den er skrevet av Harald Sveian og Gisle Rø. I artikkelen er teksten fulgt av interessante kart og bilder som forklarer hvordan isen trakk seg tilbake etter siste istid og hvor og hvordan en kan se spor av dette i terrenget. Artikkelen inneholder bl.a. spennende avsnitt om hvordan is og vatn har formet landskapet i øvre deler av Roltdalen og Garbergvassdraget ved Schulzhytta, i områdene Skarpdalen - Storerikvollen og mot Blåhammarstugan og Bjørneggen og ved Nedalshytta. Forklaringa i denne artikkelen på hvordan løsmasseavsetninger er dannet i Roltdalen og øvre deler av Garberg-dalføret skiller seg noe fra den forklaring som er gitt i TTs årbøker fra 1979 (side 91, Karl Anundsen: Istidsspor i Rotladalføret, Selbu) og 1985 (side 70, Olav Nord-Varhaug: Spor fra siste istid i Roltdal og Garbergelv-dalføret).

Artikkelen om berggrunnen er skrevet av Tor Grenne, Jan Sverre Sandstad og Gisle Rø. Den har med tilsvarende kart og bilder som gjør dette temaet lettere å forstå og slik at forklaringer i teksten kan knyttes til bestemte steder i terrenget. Kapitlet om utnyttelse av berggrunnen forteller den spennende historien om utvinning av mineraler og bergarter til mange formål gjennom mange hundre år og alle de spor vi finner i landskapet etter virksomhetene. Dette kapitlet er skrevet av Gisle Rø og Jan Sverre Sandstad. Et kapittel om vegetasjon og vegetasjonshistorie har Ola A. Hårstad ansvar for. Vegetasjonen er nøye knyttet til grunnforholdene, til bergarter, løsmasseavsetninger og vatn- og snøforhold.

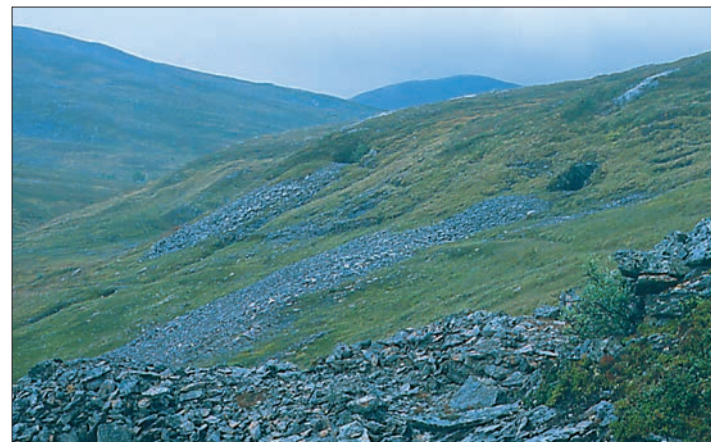
I bokas andre del er det foreslått konkrete turer i de ulike deler av kommunene. Både selve turforslagene og hvor en finner ulike

naturforekomster, historiske minner osv. er kartfestet og forklart. Mens du i artikkeldelen av boka får forklart bakgrunn og sammenhenger, tar turforslagene deg med ut og viser hvor du kan se det i terrenget. På kartet er inntegnet hvor du kan se f.eks. ulike bergarter avdekket, hvor det er spor etter de ulike etapper i isens tilbaketrekking, bl.a. ved løsmasseavsetninger og gamle elveleier og kløfter skapt av elvevatn som har spylt gjennom, og hvor det er minner etter gamle gruveanlegg og kvernstensbrudd. Turene tar deg også innom kulturminner som ikke er knyttet til utnyttelse av berggrunnen. Nær 50 bidragsyttere har arbeidet med turforslagene og kulturminnene.

I alle deler av disse fjellområdene vil boka bidra til mer spennende turopplevelser. For de fleste er boka for stor til å ha med seg på tur, den er i stort format og veier over et kilo. Men den bør stå framme i bokhylla og brukes ved planlegging av turer i Selbu- og Tydalsfjella, bl.a. når en skal på tur mellom turisthyttene. Boka bør spesielt inspirere til å ta hviledager med dagsturer fra hytter som Prestøyhytta, Schulzhytta, Ramsjøhytta, Storerikvollen og Nedalshytta.

TT har fått lov til å trykke et utdrag fra boka. Vi har valgt å ta utdrag fra et av turforslagene for Tydalsfjella, i området Ramsjøen – Finnkoisjøen. Boka selges i bokhandelen og hos Trondhjems Turistforening. Pris kr. 380.-

*Sørvestre del av
Ramsfjellgruva med
to gruveinnslag*

Turforslag 6:

Ås - Ramsjøhytta - Treknattan -
Ramfjell-gruva - Finnkoisjøen - Skarpdalen

Fra parkeringsplassen følger vi TT-stien til Ramsjøhytta. Turen til hytta tar ca. 1-1,5t med normal gangfart. I lia ovenfor Lødølja krysser stien den gamle transportveien til Gilså gruver. Vi fortsetter turen videre gjennom Selbyggliene som var et gammelt slåtteland for selbyggene. Fram til 1960 sto det ei løe i området [Ty231], se kartutsnitt.

Bergartene i området tilhører Sulåmogrupper som svarer til Stugusjøskifrene lenger sør i Tydal. De første par kilometrene fra parkeringsplassen består berggrunnen av grågrønn fyllitt som enkelte steder er kalkholdig. Så kommer vi til et område med meta-grå vakke som kan inneholde små linsler med fyllitt. Siste delen av turen kommer vi på ny inn i den grågrønne fyllitten. Ca. 500 m øst for Ramsjøhytta forlater vi Sulåmogrupperens bergarter, og vi kommer inn i et område med vulkanske Fundsjøbergarter. I elveleiet ca. 5-600 m nedenfor Ramsjøhytta kan vi finne en smal gang med grønnskifer og forekomster av metakonglomerat i den grågrønne fyllitten.

Turgåere som har en dag til rådighet trenger ikke å ta turen innom Ramsjøhytta. En kan ta av fra stien i enden av Selbyggliene og gå rett opp

En 8 km lang esker strekker seg langs hele Finnkoisjøen. I forgrunnen går ryggformen over i ei gruslette, og like utenfor høyre bildekant ligger passet og gjelet ned mot Roltla. Sollid og Sørbel (1981) har omtalt denne eskeren som den kanskje fineste enkeltformen fra isavsmeltingen i indre Sør-Trøndelag, men har ikke verneforslag på den fordi de skrev at den kom til å bli neddemt. I bakgrunnen ser vi Sylene til høyre.

til Ramfjellgruva [Ty232]. Gruvetippene er lett å få øye på fra stien når det er klarvær. For den som skal overnatte er det best å ta inn på Ramsjøhytta før en tar turen opp til Ramfjellgruva. I hytta kan en legge igjen unødvendig utstyr. For å komme til Ramfjellgruva fra Ramsjøhytta følger en TT-stien til Schulzhytta ca. 500 m. Her tar en av fra stien og går mot nordøst ca. 700 m til gruveområdet. Det er lett å gå for langt langs TT-stien og en må passe på å gå gjennom dal-søkket like bak høyde 825 m o.h.

Det ligger ei tuft [Ty233] etter ei samekoie vest for Ramfjellgruva, ved stien fra Ramsjøen midtveis mot gruva. Teodor Brandfjell i Tydal forteller at hans beste-foreldre på morsiden, Morten og Anne Sofie Nordfjell, bodde der en periode. De brukte stedet som sommerbolig. Vinterstid bodde de båda på Krankvollen og Garkleppvollen.

Bergartene som Ramfjellgruva ligger i tilhører Fundsjøgruppen. En skyvedekkekontakt ligger like øst for gruveområdet. Fundsjøbergartene er av vulkansk opprinnelse og består av ulike tuffitbergarter med spredte lag av amfibolitt. Senere er de vulkanske avsetningene gjennomtrengt av mørke og lyse magmabergarter (Hilmoporfyrr og trondhemitt). På ulike steder kan vi også

finne forekomster av gabbro som stammer fra Fongenintrusjonen. De opptrer hyppigere desto nærmere vi kommer Fongen, f.eks. i området like øst for Ramskaret. Her ligger det også forekomster av plagioklasrik pegmatitt.

Da Fongenintrusjonen ble dannet, førte det til at de bergartene som lå nærmest intrusjonen, i en ca. 5 km bred sone, ble oppvarmet. Dette kaller vi kontaktmetamorfose. Resultatet av oppvarmingen ser vi i form av ulike soner med nydannede mineraler i Fundsjøbergartene. Vi skiller grovt mellom tre slike soner hvor overgangen mellom sonene ofte kan være vanskelig å bestemme uten å foreta en bergartsanalyse i et laboratorium. Vi finner alle de tre sonene langs Ramsjøen, men på grunn av løsmasseavsetningene er det svært få blotninger hvor vi kan se bergartene. Kyanitt forekommer ikke i Fundsjøbergartene før vi kommer på vestsiden av Saufjellet.

Hovedmineralene i Ramfjellgruva er kobberkis og magnetkis, underordnet finner vi sinkblende og svovelkis. I en kvartsgang i i nærheten av Ramfjellgruva er det funnet gedigent kobber. Analyse av prøver som ble tatt av NGU høsten 1993 er vist i egen tabell i fagdelen.

Den første som fikk mutingsbrev på Ramfjellgruva var Johan Magnus Helzén fra Falun i Sverige. Mutingsbrevet ble tatt ut i 1837 på en kobberanvisning som lå på SØ skråningen av Ramfjellet. Arbeidet med å ta ut malm begynte i 1836-37. Den ble transportert til Tydal Værks smeltehytte ved Hyttmo (Kistafossen) og til Tydal Værks nybygde smeltehytte ved Seteråa. Slagg som lå i tippene ved de gamle smeltehyttene ved Hyttmo i Tydal og ved Mølnåa i Selbu ble også smeltet om for å utnytte kobberrestene i slaggen. Ramfjellgruva ble drevet av Tydals Værk til 1841 og deretter en måneds tid av bønder. Kobberprisen i den første driftsperioden til Ramfjellgruva var stabil og lå i overkant av kr 1.500,- pr tonn. Det var derfor ikke kobberprisen, men dårlig organisering av driften og lite malm som oppgis som årsakene til nedleggelsen.

Turgåere som har en dag til disposisjon fortsetter turen nordøstover langs høyspenningsledningen til dammen ved Finnkoisjøen.

Dammen som er en fyllingsdam ligger i Meråker kommune og ble bygd i 1971. Et lokalt steinuttak som inneholder bergarten serisittskifer ligger på sørsiden av dammen. Når vannstanden er lav kan vi også se en grå opprettstående serisittskifer som ligger tett ved dammen. Denne glimmerskiferen spalter i tynne flak og er brukt som heller. Det foreligger planer (2001) om ytterligere el-energiutbygging ved å bruke Finnkoisjøen som vannmagasin og lede vannet over til Essandsjø-Nesjøbassenget.

Nordvestover, på østsiden av Finnkoisjøen, kan vi følge en ca. 8 km lang esker som ble avsatt under

breisen da breelvvann kom fra Sverige gjennom Skarpdalen, Sankåapasset og Essandbassenget. Breelvvannet må ha fulgt fjellsiden langs østsiden av Skarpdalen i ca. 800 m høyde, bl.a. langs ei forholdsvis flat fjellhulle. Ved enden av eskeren ligger det et parti hvor løsmasseavsetningene danner tynne terrasser. Smeltevannet fra breisen har også laget ei stor renne i fjellet nordvest for Djuphøllia da vannet rant ned i Roltla.

Fra dammen ved Finnkoisjøen fortsetter vi nedover langs bilveien og går bort til en minnestein [Ty234] som ligger på nordsiden av veien. Minnesteinen er et krigsminne over Finn Krogstad og Herleif Halvorsen som ble rammet av tyske kuler på dette stedet 5.10.1944. Krigsminnet ble satt opp i september 1977 av Tydal kommune.

Fra minnesteinen kan vi gå ned til Lødølja og studere restene etter to ca. 10 m brede brokar [Ty235] som ligger omtrent der fylkesgrensa krysser elva. Det var her transportveien til og

Bresjøavsetningen nord i Skarpdalen består av finsand.

fra Gilså gruver krysset elva. Malmen ble fraktet langs vestsida av Lødølja ned til Aune i Tydal. På nordøstsiden av veien følger den gamle transportveien samme trasé som TT-stien til Bjørneggen.

Siden både Gilså og Lillefjell gruver ligger i Meråker kommune, har vi ikke tatt med en egen turbeskrivelse av disse gravene. Den korteste veien til Lillefjell gruver er fra Rotvold i Meråker. Gilså gruver er lettest tilgjengelig fra Tydalsiden. Begge de to omtalte gravene ligger tett ved TT-stien og ligger ca. 1 times tur fra bilvei.

Fra brokarene ved Lødølja går vi videre nedover veien til vi treffer på Lerbekken. Der bekken renner ut i Lødølja er det ei slette som er dekt med vierkratt. Leting på denne sletta etter lergruver har ikke gitt resultater så langt.

Fra bilveien følger vi Lerbekken østover til vi kommer til en skiferforekomst [Ty236] som ble brukt til knivheiner. Heinemnene ligger løse i bekkefare. Lokalt benevnes disse heinene "blåhener". Samene som bor i området om sommeren kjenner til denne knivheinkaliteten. Strøkretningen på bergartene i dette området er nord-sør.

På tilbaketuren følger vi TT-stien forbi samenes sommerboplass [Ty237] og videre nedover til vi kommer til Skarpdalen. Før vi kommer til Skarpdalen går vi over ei stor flat slette som ligger på østsiden av veien mellom høydene 729 og 837 m o.h. Denne sletta er

Utsnitt av den ca. 8 km lange eskeren ved Finnkoisjøen. Vann som avsatte denne eskeren rant ned i Roltdalen. Bildet er tatt mot nordvest.

en stor bresjøavsetning. Dersom vi graver et vertikalt snitt i avsetningen, f.eks. i veigrøfta på vestsiden av sletta, finner vi grågrønn jevnkorneret sand i hele snittets lengderetning. Den ble avsatt i smeltevann som ble stuet opp i en bredt sjø i Skarpdalen etter at eskeren ved Finnkoisjøen var dannet, og brecoverflata var blitt så lav at smeltevannet måtte søke seg utløp langs Lødøljas dal.

På veiens østligste punkt kan vi finne skuringsstriper [Ty238]. Vi kan observere grove striper/furer med retning 347° og grunne striper med retning 306°. Et mellomstadium på 334° kan også sees. Dette stripemønsteret forteller oss

at tunga på breisen har dreid mot urviseren etter hvert som den ble tynnere og trakk seg tilbake. Endringen i stripemønsteret viser også at brelv-vannet mot slutten av avsmeltingen kunne få en mulighet til å drenere nedover langs iskanten etter Lødølja dal. Dette var eneste mulige dreneringsvei etter at brecoverflata kom så lavt at den ikke lenger kunne dirigere smeltevann inn i Finnkoisjøbassenget.

Fra Skarpdalsvollen følger vi traktorveien ned til bilveien og derfra til parkeringsplassen. Herfra returnerer vi til Ås i Tydal og Rv 705.

INTERESSE FOR RAMFJELLGRUVA ETTER 1841

30.11.1842 fikk handelshuset Herman Hoë & Co i Trondheim et mutingsbrev på en erts-anvisning som lå omtrent 140 alen sør for Ramfjellgruva, men det er ikke oppgitt at det ble satt i gang drift. I 1851 er det oppgitt i amtmannens femårsberetning at all kjøring til og fra Ramfjellgruva hadde opphørt.

Den nest som mutet Ramfjellgruva var ingeniør Th. Ihrmann 29. september 1865. Ihrmann var svensk og hadde Paulsgatan i Stokholm som adresse. Vi har sett tidliger at Ihrmann fikk mutingsbrev ved Stortjønna og at et eget skjerp ble oppkalt etter han ved Esna gruver. Drift ble ikke tatt opp på grunn av de lave kobberprisene i 1860-årene.

17. januar 1907 mutet Lars Løvøen d.e. Ramfjellgruva. Anmeldelsen ble levert inn 29. oktober 1906. Så er det rolig noen år fram til 19. mai 1913. Den datoen fikk Lars Larsen Løvøen d.e. mutingsbrev "paa den gamle Remnfjeldgrube i Aunes Utmark". Gruva ble anmeldt 17.04.1912 med Ingbret L. Løvøen og Morten J. Nordfjeld som stedsvitner. Som nevnt over bodde Morten J. Nordfjeld i området og her foreligger det en skriftlig

bekreftelse på dette. Mutingsbrevet ble fornyet 6. mai 1915.

I desember 1916 finner vi at John B. Langsetenget muter et gammelt skjerp som ligger ca. 80 m nord for Ramfjellgruva. Stedsvitner var Tomas Hegset og Ole Pedersen Bjerke. I november 1918 mutet John B. Langsetenget Ramfjellgruva etter Lars Løvøen. Ved denne anledning het stedsvitnene Ole T. Aas og Ole E. Græsli. Samme dato fikk han også et mutingsbrev på ei gammel gruve som lå ca. 500 m mot nordvest for Ramfjellgruva. Det er mulig at det er denne gruva som kalles "Lichramfjellgruben", se Gunnar Aasgaard, NGU nr 129, s 154. I juli 1919 ble de to mutingsbrevene til Langsetenget fornyet. Ingbret L. Løvøen og Morten Nordfjeld var stedsvitner.

Siste gang Ramfjellgruva ble omtalt i mutingsprotokollen var 4. september 1920. Da mottok Lars Løvøen et mutingsbrev på Ramfjellgruva og gruva som ligger ca. 500 m mot nordvest. Ingbret L. Løvøen og Morten Nordfjeld var nok en gang stedsvitner. Mutingen ble publisert i "Selbygen" den 16.09.1920. Det er ikke kjent om det var drift i Ramfjellgravene i perioden 1865-1920.